

РОЗВИТОК КРЕДИТУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Розглянуто роль банківського кредитування у розвитку малого підприємництва в Україні. Виявлено основні особливості кредитування малих підприємств. Проаналізовані проблеми кредитування суб'єктів малого підприємництва і розроблено методичні підходи щодо удосконалення системи кредитування малих підприємств.

This article is dedicated to the problem of giving credits to the small organizations and offering propositions for the improvement of the credit system of small organizations. A question is considered in relation to the insufficient financial providing and the basic sources of financing of small enterprises are indicated.

Постановка проблеми. Ефективне функціонування регіональної економіки, забезпечення високих темпів її розвитку значною мірою обумовлено рівнем підприємницької активності. Становлення та динамічний розвиток малого підприємництва в Україні є одним із головних напрямів у здійсненні процесів роздержавлення і приватизації, це повинно сприяти вирішенню не тільки сучасних проблем виходу із кризової ситуації, а й інших довгострокових завдань розвитку ринкових відносин в Україні. В умовах формування ринкових відносин при обмежених фінансових ресурсах суб'єкти малого бізнесу, які не потребують великого стартового капіталу, більш активні в інноваційній діяльності, сприяють створенню додаткових робочих місць, спроможні стимулювати структурну перебудову економіки та наповнити ринок товарами й послугами. Вони є джерелом формування “середнього класу”, а також вихідною базою соціально-економічного відтворення ефективних виробничих відносин. Крім того, діяльність малого підприємництва має ряд переваг: динамічність організаційно-правових форм; готовність до комерційного ризику; відносно зниження витрат; оперативність керівництва.

Малому підприємству належить провідна роль в активізації процесів соціально-економічного розвитку, у визначенні темпів структурної та якісної характеристики ВВП. Але практика господарювання вітчизняних малих підприємницьких структур засвідчує, що за результативністю вони ще не посіли належного місця, насамперед відповідно до світового рівня. В Україні частка малого бізнесу у ВВП становить тільки 11% (у державах Західної Європи – 50–60%) [1, с. 123], а кількість малих підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб – 63 одиниці, тоді як у ринково розвинутих країнах цей показник складає 500-700 одиниць [2, с. 315].

Головною проблемою вітчизняних малих підприємницьких структур є нестача фінансових ресурсів як для підтримки свого бізнесу, так і для його подальшого розвитку. Для вирішення даної проблеми необхідно удосконалення механізму регіональної фінансово-кредитної підтримки розвитку малого підприємництва. Основними напрямками цієї підтримки є фінансова допомога міжнародних фінансових організацій та фондів, фінансування з українських фондів підтримки підприємства та з місцевих бюджетів, позики комерційних банків та кредитних спілок, лізинг, надання

кредитів та гарантій з боку кредитно-гарантійної установи підтримки малого підприємництва. Але всі вони є достатньо досконалими і знаходяться на стадії становлення та розвитку. Тому обрана тема дослідження є актуальною.

Зв'язок проблеми з важливими науковими та практичними дослідженнями. Проблеми розвитку малого бізнесу протягом останніх років є об'єктом ретельної уваги багатьох дослідників, як в Україні, так і за кордоном. Дослідженню підлягали різні аспекти діяльності малих підприємств. Вагомий внесок у розвиток малого підприємництва й аналізу механізмів його кредитно-фінансової підтримки зробили праці Андрєєвої Л., Білоруса О., Буряк П. [3, с. 46 – 49], Варналія З.Р., Корнева Ю. [4, с. 123 – 126], Круглянко А. [5, с. 220 – 226], Кужеля О. [6, с. 17 – 19], Мокряк В. [7, с. 49 – 57], Неклесси А., Попова В., Щербина О. [8, с. 23 – 27] та ін. Однак, багато питань, особливо пов'язаних із кредитуванням малого підприємництва, носять дискусійний характер.

Мета дослідження – аналіз діючої практики кредитування суб'єктів малого підприємництва, виявлення особливостей малого кредитування та надання пропозицій щодо удосконалення системи кредитування малих підприємств.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах, коли спостерігається поживавлення підприємницької діяльності, особливо малого бізнесу, для його ефективного функціонування, необхідні додаткові фінансові ресурси, які можуть бути надані банками. Зараз взаємини українських банків і суб'єктів малого підприємництва мають, на перший погляд, парадоксальний характер. З одного боку, банки повинні бути зацікавлені в наданні кредитів суб'єктам малого підприємництва, оскільки одержують за це відсотки, тобто прибуток, але, навпроти, вони кредитують малі підприємства неохоче. З іншого боку, малі підприємства мають велику потребу в кредитах, але не звертаються за ними в банк [9, с. 43].

Таким чином, банки не зацікавлені у видачі кредитів суб'єктам малого підприємництва. Це обумовлено рядом наступних причин:

1. Для банків робота з малими підприємствами, що беруть невеликі кредити, неефективна. Розгляд великої кількості інвестиційних проектів при високій собівартості операцій по їх обробленню для банків не рентабельно. Це пов'язано з відсутністю відпрацьованих технологій по інвестуванню малих підприємств.

2. Існує думка про те, що кредитування малого бізнесу пов'язано з великими ризиками для банків. Дана проблема називається ледве не основною причиною відмови банків від кредитування малого бізнесу. Однак, це не зовсім правильно. Малий бізнес умовно можна розділити на дві категорії: діючий і той, що розвивається. Бізнес, що стартує, дійсно, дуже ризиковий. Він починається, як правило, при відсутності усіх видів ресурсів, починаючи від кваліфікованого персоналу і, закінчуючи грошовими коштами, приміщеннями і т.д.. Проте, за статистикою малі підприємства є одними із самих дисциплінованих позичальників. Неповорнення або прострочення повернення кредиту складає лише 1-2% [10, с. 25]. Для подолання подібної проблеми в більшості країн світу з розвиненою економікою створені за особистою участю держави успішно функціонують різні схеми поділу ризиків при кредитуванні суб'єктів малого і середнього бізнесу. Участь держави в поділі ризиків поряд із самим позичальником і фінансовою організацією, що кредитує, здійснюється, як правило, в особі спеціально створеної організації з домінуючою участю держави (100% і 51%) [11, с. 18].

3. Для одержання кредиту суб'єктові малого підприємництва необхідно представити бізнес-план і перспективний, вигідний інвестиційний проект. У деяких кредитних організаціях це є обов'язковою умовою надання кредиту. Складання ж якісного бізнес-плану потребує звертання до кваліфікованих фахівців у консалтингові

фірми, оскільки малі підприємства не мають можливості тримати у своєму штаті висококваліфікованих фахівців у даній галузі. У більшості малих підприємств, а тим більше у новостворених, немає на це коштів. Тому, незважаючи на досить велику кількість запропонованих малими підприємствами перспективних для фінансування проектів, вони виступає «напівфабрикатом» і не знаходять свого інвестора або кредитора. А це, у свою чергу, створює у фінансових структур ілюзію відсутності проектів, у які варто вкладати гроші.

4. Однією з причин відмовлення банків від роботи із суб'єктами малого підприємництва – це заставне забезпечення кредиту. Заставу повернути в даний час відповідно до діючої законодавчої бази й умов проходження справ в арбітражних судах досить складно. На це необхідно багато часу і коштів. До того ж, в Україні відсутнє адекватне заставне законодавство та інфраструктура реалізації застав. Застава, як правило, реалізується не більш ніж за половину її справжньої вартості. Продаж застави здійснюється через систему тендерів, що й обумовлює різке зменшення її ціни внаслідок поганої організації торгів. З боку малих підприємств пояснити це можна наступним чином. Малі підприємства, як правило, мають невеликий капітал, принаймні, на початковому етапі свого життя і якщо у них є якісь основні виробничі фонди, то у більшості випадків це – не їхня власність, а орендоване ними майно. Для вирішення даної проблеми необхідно удосконалити механізм кредитування, при якому замість застави гарантією повернення грошових коштів виступає поручитель. Поручителем може виступати третя особа, наприклад, велике підприємство, для якого продукція кредитуємого підприємства є напівфабрикатом, або державні органи влади на місцях.

5. Ще одна проблема малого кредитування з погляду банку полягає в його здатності організувати кредитування як «потоківу» послугу. Для кредитування великої кількості малих підприємств необхідно удосконалити механізми їх кредитування.

З іншого боку, суб'єкти малого підприємництва мають свої причини не звертатися за кредитами до банків [12; с. 39].

По-перше – це коротка кредитна історія або її повна відсутність. Підприємство, що було створено кілька тижнів, місяців або років тому, має набагато менше шансів на одержання кредиту, принаймні, на тих же умовах, що і підприємство, що давно вже діє на ринку, неодноразово брало кредити, у тому числі в даному конкретному банку, і його знають як клієнта. В Україні немає такої довгої історії розвитку приватного малого бізнесу, як на Заході, і в нас також немає довгої історії розвитку приватного банківського сектора.

Друга причина полягає в тому, що банки дають кредити підприємствам, що мають постійний стабільний оборот, який потрібно продемонструвати. Банкові потрібні гарні показники, а малі підприємства через непосильне оподаткування нерідко змушені приховувати свої доходи, у тому числі і від кредитних організацій.

Третя причина це те, що малі підприємства не можуть взяти кредити на довготривалий термін в силу причин, вказаних вище. А використовуючи короткострокові кредити, малі підприємства не встигають здобути великі прибутки, які б дали можливість їм здійснювати розширене виробництво.

Незважаючи на вище сказане, малі підприємства продовжують боротьбу за виживання в складних умовах. Для сприяння подальшого розвитку малого підприємництва в Україні необхідно удосконалити механізми, які б дозволили вирішити деякі проблеми.

Так, з точки зору законодавчого механізму необхідно:

1. Внести зміни в основний закон у сфері малого підприємництва – Закон України «Про державну підтримку малого підприємництва». Він був прийнятий у 2000 році і вже не повною мірою відповідає потребам малого підприємництва.

2. Переглянути норми кредитування, що закріплені у Законі України «Про банки і банківську діяльність», у підзаконних актах і відомчих актах НБУ і Міністерства фінансів. Тому що вони регулюють питання кредитування в цілому і не враховують специфіку малого бізнесу, не забезпечують інтереси суб'єктів малого підприємництва.

3. Розробити проект закону «Про фінансування і кредитування суб'єктів малого підприємництва», розглянути його та прийняти У ньому повинні бути зазначені різні форми кредитування малого бізнесу. Необхідно відрегулювати порядок ухвалення рішення про надання кредиту і про відмовлення у видачі кредиту, можливість судового оскарження даного рішення. В цьому законопроекті повинні бути також зазначені різні способи надання і погашення кредитів. У даному законі необхідно відрегулювати синдиковану форму кредитування, коли одного позичальника кредитує кілька банків. У проекті такого закону треба відрегулювати розподіл ризиків і відповідальність синдигованих (тобто здійснює спільне фінансування) банків друг перед іншим і суб'єктами малого підприємництва, а також відповідальність суб'єктів малого підприємництва перед синдигованими банками.

Поряд з удосконалюванням банківського законодавства, необхідно також удосконалити нормативно-правові механізми взаємодії небанківських фінансових організацій і малих підприємств з питань видачі позики малим підприємствам і індивідуальним підприємцям.

Але цього замале. Необхідно також, щоб самі банки були зацікавлені у кредитуванні суб'єктів малого підприємництва. В першу чергу це стосується регіональних банків. Для цього необхідна допомога з боку державних органів влади на місцях.

Висновки та перспективи подальших розробок. Таким чином ми бачимо, що для подальшого розвитку малого підприємництва в Україні необхідний подальший розвиток та вдосконалення системи кредитно-фінансової підтримки малих підприємств, особливо кредитування суб'єктів малого бізнесу. Особливо це стосується таких аспектів як:

- налагодження технології кредитування суб'єктів малого підприємництва банківськими структурами;
- посилення ролі держави у фінансово-кредитній підтримці малого підприємництва, особливо місцевих органів влади;
- розробка механізму участі держави в розподілу ризиків при кредитуванні суб'єктів малого підприємництва;
- удосконалення норм кредитування підприємств, з урахуванням специфіки та потреб малого підприємництва;
- внесення змін в Закон України «Про державну підтримку малого підприємництва»;
- розробка та прийняття законопроекту «Про фінансування і кредитування суб'єктів малого підприємництва», який би враховував особливості кредитування малих підприємств;
- прийняття адекватної заставної законодавчої бази;
- удосконалити систему кредитування підприємств, коли замість застави гарантом повернення грошових коштів є поручитель;

- удосконалення нормативно-правого механізму взаємодії небанківських фінансових організацій і малих підприємств з питань видачі позики малим підприємствам і індивідуальним підприємцям;
- розробка концептуальних підходів, теоретичних засад та організаційно-економічного механізму фінансово-кредитної підтримки малого підприємництва в Україні, а також в окремих її галузях.

Література

1. Бедринец М.Д. Податки в системі фінансової підтримки розвитку малого підприємництва // Фінанси України. – 2005. – № 9. – С. 123 – 126.
2. Статистичний щорічник України. – Київ: видавництво «Консультант», 2006. – 575 с.
3. Буряк П.Ю. Инвестиционные приоритеты в развитии предпринимательства // Бизнес-информ. – 1999. – № 1 – 2. – С. 46 – 49.
4. Корнєв Ю.Г. Проблеми формування загальнонаціональної системи інформаційного забезпечення розвитку підприємництва // Підприємництво, господарство, право. – 2003. – № 12. – С. 123 – 126.
5. Круглянко А. Принципи побудови стратегії розвитку підприємництва в регіоні // Регіонально економіка. – 2003. – № 1. – С. 220 – 226.
6. Кужель О. Регіональні особливості підтримки малого бізнесу // Економічний часопис. – 1999. – № 7 – 8. – С. 17 – 19.
7. Мокряк Е. Проблеми формування і розвитку підприємництва в процесі пострадянського трансформування суспільства // Економіка України. – 2004. – № 11. – С. 49 – 57.
8. Щербина О.В. Напрямки вдосконалення податкової системи малого бізнесу // – Підприємництво, господарство, право. – 1998. – № 7. – С. 23 – 27.
9. Ибадова Л.Т. Развитие кредитных правоотношений в сфере малого предпринимательства // Бизнес Предложения. – 2003. – № 3 – 4. – С. 42 – 48.
10. Мурычев А. Банки и малый бизнес // Бизнес Предложения. – 2005. – № 5 – 6. – С. 24 – 31.
11. Смирнова Н.Г. О системе распределения рисков с участием государства при кредитовании субъектов малого предпринимательства // Бизнес Предложения. – 2005. – № 1 – 2. – С. 15 – 21.
12. Косова Т.Д., Лук'янченко В.О. Формування механізму фінансово-кредитної підтримки малого підприємництва // Фінанси України. – 2002. – № 12. – С. 37 – 41.